

850 milyon əsiri, 3 milyon qurbanı olan xəstəlik

Böyrək çatışmazlığı bir çox fərqli səbəbdən yaranır. Bunlara genetik faktorlar, əvvəller keçirilmiş xəstəliklər, yanlış dərman istifadəsi və hətta ətraf mühitin çirkəlnəməsi kimi bir çox səbəblər daxildir. Bundan əlavə, uzun müddət susuz qalan insanlarda bəzən böyrək yetməzliyi yaranır. Böyrək çatışmazlığının əsas səbəbindən asılı olaraq, xəstəliyin növü və inkişafı insandan insana dəyişir.

Xroniki Böyrək Xəstəliyi böyrəyin metabolik və hormonal funksiyalarının birdefəlik itirilməsi ilə xarakterizə olunan xəstəlikdir. Böyrək çatışmazlığı ağırlaşmalara və ölümcül vəziyyətlərə səbəb olan, həyat keyfiyyətini aşağı salan, dializ və böyrək transplantasiyası kimi yüksək xərc tələb edən ciddi xəstəlikdir. Beynəlxalq Nefrologiya Cəmiyyətinin apardığı araşdırmlara görə, hazırda dünyada 850 milyondan çox insan xroniki böyrək xəstəliyindən əziyyət çəkir. Hər il 3 milyondan çox insan bu xəstəlik səbəbindən ölüür. Yüksək gelirli ölkələrin illik səhiyyə büdcələrinin təxminən 3%-i dializ və böyrək transplantasiyası xərcləri ilə bağlıdır.

Azərbaycanda 3 mindən çox hemodializ xəstəsi var. Xəstələrin 53 faizini kişilər, 46 faizini isə qadınlar təşkil edir. Hemodializ xəstələrinin orta yaş həddi 35-60 arasındadır. Azərbaycanda hər 1 milyon vətəndaşın təxminən 250-450-si böyrək xəstəliyindən əziyyət çekir. Xroniki böyrək xəstəliyinin yayılma areali ölkə, irq, yaşa və cinsə görə dəyişsə də, əsas səbəblər piyənmə, şəkerli diabet və hipertoniadır. Ölkəmizdə də hipertoniya, şəkerli diabet və ürək xəstəliyi olan larda xroniki böyrək xəstəliyinə dəha çox rast gəlinir. Buna görə də, bu xəstəliklər və risk faktorları ilə mübarizə xroniki böyrək xəstəliklərinin qarşısının alınmasında və ya inkişafının dayandırılmasında əsas profilaktika üsuludur. Bundan əlavə, erkən diaqnoz, effektiv müalicə və monitoring prosesləri bu xəstəliklərin inkişafının dayandırılması və bu xəstəliklərlə bağlı yeni xəstəliklərin yaranmasının qarşısının alınması üçün mübarizədə ən vacib addımlardır.

Böyrək çatışmazlığı olan xəstələr əvvəlcə böyrəklərinin düzgün işləmədiyini anlamaqdə çətinlik çəkirlər. Böyrək funksiyaları zamanla azaldıqca, böyrək çatışmazlığına görə başqa xəstəliklər de inkişaf edə bilər. Böyrəklərin tədricən ölçülürləri kiçilir və onların orqanizmdə yiğilan mayeni xaric etmə qabiliyyəti azalır. Böyrək kiçilməsi çox riskli bir vəziyyətdir və son mərhələde böyrəyin bütün funksiyalarını itirməsinə səbəb ola bilər. Bundan əlavə, böyrəklər düzgün işləməsə, qan tezyiqinə də mənfi təsir göstərə bilər.

Çünki böyrəklər düzgün işləmədikdə qanda olan zəhərli maddələr bədəndən lazımlı olduğu kimi çıxarıla bilmir. Bu da yüksək tezyiqə səbəb ola bilər. Ancaq bəzi insanlar-

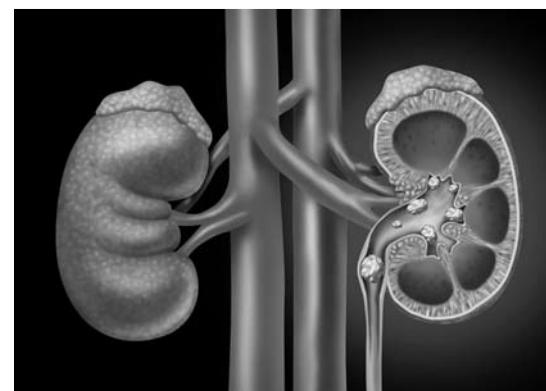

da yüksək tezyiq böyrək çatışmazlığının səbəbidir. Uzun müddət yüksək qan tezyiqi (hipertoniya) olan insanlarda böyrək çatışmazlığı müşahidə oluna bilər. Böyrək çatışmazlığının insanın həyatı üçün təhlükə yarada bilecek ciddi nəticələri var və buna görə də əlamətləri hiss edilməye başlayanda dərhal mütəxəssis həkimə müraciət etmək, müayinədən keçmək və müalicəyə başlamaq lazımdır. Böyrək çatışmazlığının müalicəsinə bu vəziyyətin əsas səbəbinin aradan qaldırılması çox vacibdir.

Qısa müddədə böyrək funksiyaları zəifləsə və toksinlər orqanizmdə yığılmışa başlısa, kəskin böyrək çatışmazlığı ola bilər. Böyrək çatışmazlığı xəstəliyi 5 fərqli alt tipə bölünür. Bunlar kəskin prerenal böyrək çatışmazlığı, kəskin daxili böyrək çatışmazlığı, xroniki prerenal böyrək çatışmazlığı, xroniki daxili böyrək çatışmazlığı və xroniki postrenal böyrək çatışmazlığı kimi sıralana bilər. Kəskin Prerenal Böyrək Çatışmazlığı böyrəklərə axan qanın miqdarı qeyri-kafı oludqudə baş verir. Böyrəklərə kifayət qədər qan axını olmadığı üçün böyrəklər toksinləri süzə bilmir və orqanızm zəifləyir. Məlumudur ki, bu tip böyrək çatışmazlığı adətən böyrəklərə çatan qanın azalmasına səbəbi müəyyən edildikdə müalicə oluna bilər.

Kəskin Daxili Böyrək Çatışmazlığı adətən fiziki zədə və ya qəza kimi səbəblərdən yaranır. Buna görə də, böyrəyin birbaşa travması ilə əlaqəli bir vəziyyətdir. Bundan başqa böyrəklərdə oksigen çatışmazlığı olaraq da teyin oluna bilən "işəmiya" və böyrəklərdə toksin emalə gəlməsi də əhəmiyyətli səbəblərdir. Oksigen çatışmazlığının ən çox rastlanan səbəbləri ağır qanaxma, böyrəklərə gedən bəzi qan damalarının tixanması, kapilyarlarda iltihabdır. Bu, böyrəklərə həddindən artıq yük verir və onların normal funksiyalarını yerinə yetirə bilməməsinə səbəb olur.

Xroniki Prerenal Böyrək Çatışmazlığı insanın böyrəklərinə qan axını sürəti normal dəyərdən xeyli aşağı olması deməkdir. Qan axınının yavaşlaşması böyrəklərin zamanla kiçilməsinə və funksiyalarını itirməsinə səbəb olur. Xroniki daxili

böyrək çatışmazlığı xarici səbəblərdən deyil, böyrəyin özündə olan bir xəstəlik və ya travmadan qaynaqlanır. Daxili böyrək xəstəliyi olaraq da bilinən bu vəziyyət ağır qanaxma, oksigen çatışmazlığı və ya birbaşa böyrəklərə təsir edən travma kimi vəziyyətlər nəticəsində meydana gelir.

Xroniki Postrenal Böyrək Çatışmazlığı əsasən sidik yolları ilə əlaqədardır. Əger insan müxtəlif səbəblərdən uzun müddət sidiye getmirsə və bu müntəzəm hal alırsa, böyrəklərdə həddindən artıq tezyiq yaranır. Bu, zamanla böyrək funksiyalarının pozulmasına getirib çıxarıır. Buna görə də sözügedən böyrək çatışmazlığının əsas səbəbini sidik yollarının uzun müddəti tixanması kimi ümumiləşdirmək olar.

Böyrək çatışmazlığının simptomları əvvəlcə yüngül olur və za-

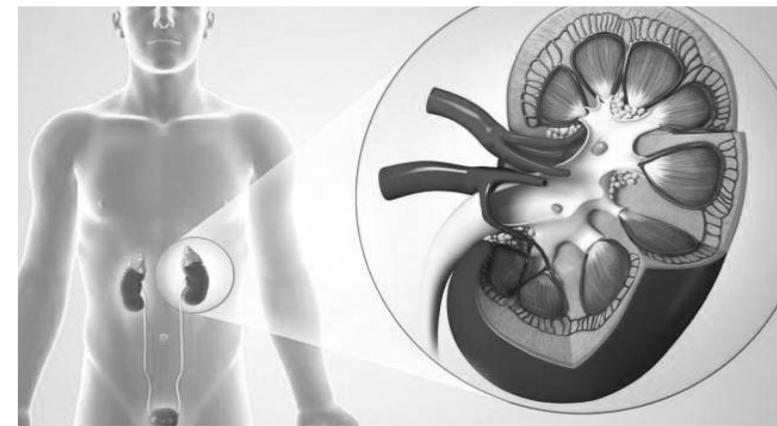
manla özünü bürüze verdiyi üçün, xəstəliyin erkən mərhələlərində diaqnoz qoymaq çətindir. Böyrək çatışmazlığı olan insanlar adətən ilk mərhələdə sidik ifrazında azalma müşahidə edirlər. Bundan əlavə, bəzi əzələr işsə bilər və nəfəs darlığı kimi əlamətlər də yaranır. Əger əvvəlkindən daha az sidik ifrazı varsa, bədəndəki artıq suyun xaric edilə bilmədiyi üçün ayaq, ayaq, topuk kimi əzalarda şışlık yaranıbsa, astma, virus-bakterial infeksiya və ya oxşar xəstəliklərlə əlaqəli olmayan, səbəbi bilinməyen nefəs darlığı varsa, həddindən artıq zəiflik, yorğunluq və daimi yuxu istəyi, medə bulanması varsa o zaman böyrək xəstəliyindən şübhələnmək lazımdır.

Böyrək çatışmazlığının mərhələləri ümumiyyətlə xəstəliyin şiddətinə görə beş fərqli mərhələyə bölündür. Birinci mərhələ olduqca mülayimdir və simptomlar çox deyil. Əksər xəstələrdə böyrək çatışmazlığının əlamətləri ümumiyyətlə müşahidə olunmur, həmçinin böyrəklərin zədələnməsi də minimaldır. 1-ci mərhələdə böyrək çatışmazlığı

Azərbaycan
Respublikasının
Medianın İnkışafı
Agentliyi

*Yazı Azərbaycan Respublikasının Medianın
İnkışafı Agentliyinin maliyyə dəstəyi ilə
“uşaq və gənclərin fiziki və mənəvi inkişafı “
istiqaməti çərçivəsində hazırlanıb*

sidiyin filtrasiya funksiyası 90 ml/dəq və yuxarıdır, bu mərhələdə isə sidiyin filtrasiya funksiyası 15-29 ml/dəq arasında azalır. İnsanın böyrəkləri hələ tam sırada çıxmayıb, lakin öz funksiyalarını böyük ölçüdə itirib. Bu mərhələdə müşahidə edilən ci-

di simptomlar arasında yüksək qan tezyiqi (hipertoniya), sümük xəstəliyi və anemiya kimi ciddi problemlər var.

Son mərhələdə xəstələrdə böyrək funksiyası demək olar ki, tama-milə pozulur. Sidik filtrasiya qabiliyyəti 15 ml/dəqdan aşağı düşür və buna görə də dializ və ya böyrək transplantasiyası kimi qabaqcıl müalicelər tələb olunur. Bu mərhələdə insan artıq öz orqanizmində böyrək çatışmazlığının bütün əlamətlərini hiss edir. Əvvəlki simptomlara əlavə olaraq, şəxs ürək bulanma, qusma, nəfəs darlığı, şışlik və dəri qışınması ilə müşahidə olunur.

Böyrək sağlamlığını qorumaq üçün ən vacib addım sağlam qida-lanma və bol su istehlak etməkdir. Duz qəbulunu azaltmaq, tütün məmulatları və alkogoldan uzaq durmaq, daim hərəkətdə olmaq vacibdir. Böyrək çatışmazlığı orqanizmdəki böyrəklərdən birinin və ya hər ikisinin müxtəlif səbəblərdən qandakı zəhərli maddələri təmizləmək qabiliyyətini itirməsi halıdır. Böyrək çatışmazlığı bəzən kəskin böyrək çatışmazlığı kimi inkişaf edə bilər, digər hallarda isə illər ərzində ya-vaş-yavaş inkişaf edərək xroniki hala gələ bilər. Böyrək çatışmazlığı olan xəstələrdə böyrək funksiyaları 85% və ya daha çox azalır. Bu funksiya itkisi adətən birdən birə baş vermir, illərlə əlamətləri baş qaldırır, lakin etinasız yanaşıldığı üçün xroniki hala keçir.

Lale Mehrali